

Kinas arktiska sidenväg har gått i stå

Kinas aktiviteter i Arktis är än så länge relativt blygsamma, men flera arktiska stater oroar sig för att kinesiska företag och forskningsprojekt i Arktis ska kunna användas även för politiska och militära ändamål. Det har lett till att planerade projekt har lagts på hyllan och kinesiska investerares försök att förvärva strategiskt viktig mark på bland annat Svalbard och Island har blockerats, konstaterar Sanna Kopra.

Sedan kalla kriget har Arktis setts som ett område för fredligt samarbete. Den ryske ledaren Vladimir Putins invasion av Ukraina i slutet av februari har dock förändrat säkerhetsdynamiken också här. Kriget i Ukraina kommer att få långvariga effekter på det arktiska samarbetet, även om kriget inte sprider sig till regionen. Det är också uppenbart att Arktis strategiska betydelse kommer att förändras i takt med klimatförändringen, vilket är anledningen till att många stater utanför Arktis har intresserat sig för regionen under det senaste decenniet. Kina är en av dem. En del länder och privata aktörer ser Kinas växande intresse för Arktis som en ekonomisk möjlighet. Andra är oroade över att Kinas växande roll i regionen medför nya risker på områden som miljöskydd, mänskliga rättigheter och olika former av skarp makt. Gränsen mellan mjuk makt och skarp makt kan vara otydlig, men skarp makt – en typisk form av maktutövande i auktoritära länder – innefattar censur, hot, manipulation, mutor och informationsförvrängning för att manipulera den allmänna opinionen.

Även om Kinas militära makt i regionen hittills inte har ökat har man framför allt i USA uppmärksammat Kinas växande intresse för Arktis. Våren

2019 kritiserade USA:s dåvarande utrikesminister Mike Pompeo Kinas investeringar i Arktis och varnade för en växande rysk och kinesisk militärmakt i regionen. Flera nordiska säkerhetsanalytiker och myndigheter har också varnat för ett växande kinesiskt inflytande i Norden.

Den kinesiska statsmakten vill att också de icke-arktiska staternas rättigheter respekteras i Arktis

Kina publicerade sin första strategi för Arktis i januari 2018. I strategin framhäver man den arktiska regionens betydelse för det internationella samfundet och för mänsklighetens framtida utveckling. Statsmakten betonar att den respekterar de arktiska ländernas suveränitet, men insisterar också på att den respekterar de icke-arktiska ländernas rättigheter i Arktis. I strategin definierar man Kina som ett "nästan arktiskt land" som bör ha rätt att delta i det internationella samarbetet i regionen. I övrigt erbjuder strategin inget nytt, utan sammanställer principer och mål som kinesiska diplomater lagt fram vid olika internationella konferenser. Strategin kan därför framför allt ses som ett försök att dämpa andra länders uppfattning om Kinas växande enga-

gemang i Arktis som hotfull.

Eftersom Kina inte är en av de åtta arktiska staterna uppfyller landet inte kriterierna för medlemskap i Arktiska rådet, som är det viktigaste forumet för arktiskt samarbete. Kina beviljades dock observatörsstatus i rådet 2013. Man får inte delta i beslutsfattandet, men väl i samtalen i rådets olika arbetsgrupper. Framtiden för Arktiska rådet är dock osäker, eftersom kriget i Ukraina har fått de sju andra arktiska staterna att avbryta allt samarbete med Ryssland, som är rådets nuvarande ordförande.

Förutom internationellt samarbete bygger Kina upp bilaterala relationer med arktiska stater. Trots de historiska spänningarna mellan de två länderna har Kina bland annat inlett ett omfattande ekonomiskt samarbete med Ryssland och kommit överens om att utveckla forskningssamarbetet. Det återstår att se om de två auktoritära staterna kommer att fördjupa samarbetet för att minska effekterna av de ekonomiska sanktionerna mot Ryssland från väst. Kina har även haft goda relationer med Finland, vilket Xi Jinpings överraskningsbesök 2017 och pandorna i Etseri (fi. Ähtäri) vittnar om. Också med Norge har Kina haft ett omfattande samarbete efter att de diplomatiska relationerna mellan de två länderna normaliserades 2016. Relationen mellan USA och Kina är dock ansträngd på grund av den eskalerande stormaktskampen.

Kinesisk forskning i Arktis ett verktyg för att legitimera Kinas roll i regionen

Den kinesiska staten gör stora investeringar i forskning om Arktis och betonar att vetenskaplig forskning står i centrum för dess verksamhet där – att man vill förstå effekterna av klimatförändringarna och få större kunskap om regionens naturresurser och sjövägar. Studier har visat att uppvärmningen av Arktis utgör en risk för människors säkerhet och för ekosystemen i Kina. Den kinesiska staten menar att man vill förstå dessa orsakssamband bättre.

Dessutom är utvecklingen av en grön ekonomi och en växande tjänstesektor viktig för statens ansträngningar att överge Kinas roll som "världsfabrik" och omstrukturera sin ekonomi. Särskilt viktigt i denna process är att minska beroendet av kolförbränning, eftersom landets oöverträffade ekonomiska tillväxt sedan 1990-talet, som bygger på tung industri, har skapat ett stort föroreningsproblem.

Eftersom Kinas medelklass har blivit alltmer miljömedveten, socialt relevant och till och med en potentiell drivkraft för prodemokratiska rörelser, kan man förvänta sig att landets ledning kommer att skärpa miljödirektiven i framtiden. President Xis tillkännagivande vid FN:s generalförsamling i september 2020, att Kina ska vara koldioxidneutralt senast 2060, kom som en positiv överraskning för många Kina- och klimatanalytiker. Dock är Kinas arktiska strategi när det gäller klimatförändringen inte särskilt ambitiös. Den politiska ledningen använder forskning i klimatförändringen främst som ett verktyg för att legitimera Kinas närvaro och roll i Arktis.

Förutom forskningsstationerna på Svalbard, Island och i Sverige är Kina intresserat av att inrätta ett forskningscenter på Grönland, men än så länge ligger projektet på hyllan. I takt med att den geopolitiska konkurrensen i Arktis intensifierats har Danmark blivit alltmer kritiskt till kinesiska investeringar i sin autonoma region. I Finland samarbetar man med den kinesiska staten inom forskning vid Arctic Space Center i Sodankylä, men Kina har inga egna satelliter över området.

Ett kinesiskt oljeprojekt i Arktis. Huvudintrigen i den nyaste upplagan av Alan Prices tv-serie Borgen kring ett enormt (fiktivt) oljefynd i Grönland, som triggat en svår konflikt mellan det lokala självstyret och Köpenhamn (vem får vinsten, vilka är miljökonsekvenserna?). Samtidigt pressar USA Nato-medlemmen Danmark att stoppa de ryska och kinesiska oljeborrarna som snabbt dyker upp på scenen. Bildkapning från Borgen – Riget, Magten og Æren (2022), avsnitt 5/8.

Grönlands parlament har satt stopp för kinesiska investeringar i gruvindustrin

En stor del av Arktis naturresurser finns på ryskt territorialvatten, men de ekonomiska sanktionerna som infördes efter invasionen av Krimhalvön har gjort det svårt för Ryssland att investera i regionen. Det ekonomiska samarbetet med Kina har gett Ryssland utomeuropeisk finansiering, inte bara för energiprojekt utan också för infrastrukturprojekt som behövs för att utveckla Nordostpassagen. De viktigaste kinesisk-ryska ekonomiska samarbetena hittills är Yamal LNG (Liquefied Natural Gas)-fabriken på Jamalhalvön som invigdes 2013, och Arctic LNG2-fabriken som håller på att byggas på Gydanskijhalvön. Dessa samarbeten är viktiga för Kina eftersom de minskar landets beroende av kol och även av importerad energi via Malackasundet. Å andra sidan kommer Kinas beslut att bli koldioxidneutralt till 2060 troligen att minska landets intresse för arktiska olje- och gasresurser, och öka dess användning av kärnkraft och förnybara energikällor. Det kinesiska samarbetet med Island inom geotermisk energi kan också komma att öka.

Kina har även visat intresse för mineraler och fiskeresurser på havsbotten i Arktis. I takt med att tekniken utvecklas och isen smälter kommer det att bli lättare och mer ekonomiskt lönsamt att exploatera dem i framtiden. Den kinesiska staten och andra kinesiska aktörer är även intresserade av att investera i gruvindustri på Grönland, där marken innehåller sällsynta jordartsmetaller, som bland annat

är viktiga för batteriindustrin. Men 2021 beslutade parlamentet på den danska autonoma ön att man inte ville ha fler utvinningsindustrier.

Kinesisk-ryska samarbeten i Arktis kan få ett uppsving i och med Rysslands invasion i Ukraina

Den kinesiska staten kallar öppnandet av vägar till sjöss, när den arktiska isen smälter, för isens sidenväg. Bland de befintliga sjövägarna erbjuder Nordostpassagen, som går genom ryskt territorialvatten, den kortaste vägen mellan Kina och Europa. Nordostpassagen är också viktig för transporten av flytande naturgas från Jamalhalvön till Kina. För Kina är den dessutom ett säkrare alternativ till den traditionella rutten genom Malackasundet. Nordostpassagen är fri från pirater och längs rutten finns inga USA-allierade som kan blockera användningen av den på grund av geopolitiska tvister. Infrastrukturen i Nordostpassagen är dock fortfarande relativt underutvecklad och Ryssland hoppas att Kina kommer att investera i järnvägar, hamnar och annan viktig infrastruktur. De kinesiska investeringarna i Ryssland har dock haft en nedåtgående trend, men kriget i Ukraina kan komma att vända den.

Den kinesiska staten är dessutom intresserad av andra sjövägar. En sjöväg över Nordpolen i internationellt vatten skulle ge Kina en kanal som Ryssland inte kan kontrollera på samma sätt som Nordostpassagen. Ur Kinas synvinkel skulle det vara naturligt att den arktiska sidenvägen fortsätter från Nordostpassagen längs järnvägen via Kirkenes

djuphamn och undervattenstunneln Helsingfors–Tallinn till den centraleuropeiska marknaden. Att bygga en arktisk järnväg, från Rovaniemi norrut, är en idé som man hade redan för hundra år sedan. Den föll på fredsavtalet i Tartu, där Finland tvingades att överlämna Petsamo till Sovjetunionen. Det nya projektet som leds av Peter Vesterbacka, en av spelföretaget Rovios galjonsfigurer, ligger på is. Förutom hänsyn till samiska rättigheter och miljökonsekvenser har risker med kinesiska investeringar lyfts fram, vilket lett till att projektet lyftes ur Lapplands regionplan våren 2021. Estland, å sin sida, har av säkerhetsskäl förkastat idén om en undervattenstunnel genomförd med hjälp av kinesiska investeringar.

Utöver sjövägar har den kinesiska staten och andra kinesiska aktörer försökt få fotfäste i Arktis genom andra infrastrukturinvesteringar. 2016 försökte det kinesiska gruvbolaget General Nice Group köpa en övergiven flottbas på Grönland, men den danska regeringen blockerade köpet av säkerhetsskäl. Även kinesiska planer på att etablera flygplatser på Grönland har misslyckats. Under 2019 deltog ett statligt kinesiskt företag i en budgivning för att bygga två nya flygplatser på Grönland, men drog sedan tillbaka sitt anbud. Därtill har kinesiska aktörers planer på att köpa flygplatsen i Kemijärvi blockerats av finska myndigheter och kinesiska investerares försök att förvärva strategiskt viktig mark på Svalbard och Island har också blockerats.

Den kinesiska statsmaktens påtryckningar och påverkan är de stora utmaningarna

Hittills finns det inga tecken på att Kinas militära närvaro i Arktis har ökat eller kommer att öka inom överskådlig framtid. För den kinesiska statsmakten är en lösning på Taiwan-frågan för närvarande mycket viktigare än Arktis. På längre sikt kommer Arktis strategiska betydelse att öka, till följd av att ishavet tinar under längre perioder av året. En försämrad relation mellan Kina och USA kommer sannolikt också att leda till att Kina ökar sin militära närvaro i Arktis – den kortaste vägen för kinesiska missiler till Nordamerika går trots allt via Nordpolen. Man kan anta att Kinas isbrytare och forskningsstationer i Arktis inte bara kommer att ge kunskap om klimatförändringen utan också produ-

cera information som hjälper Kinas militära styrkor att förbereda sig för framtida aktiviteter i regionen. Kartläggning av havsbotten är till exempel viktigt för att man ska veta vilken kapacitet ubåtarna behöver ha, och data från satellitstationer kan användas för militär observation och kommunikation. Sverige har därför beslutat att inte förnya avtalet med Kina om användning av satellitstationer i Kiruna. Dessutom är det möjligt att den av Kina finansierade infrastrukturen kommer att användas för militära ändamål. Den kinesiska militären skulle till exempel kunna använda flygplatser och hamnar som finansieras av landet för sina egna syften. Förutom forskningsstationer har det dock hittills inte gjorts några sådana kinesiska investeringar i Arktis och planerade projekt har stoppats.

För närvarande är säkerhetsutmaningarna till följd av Kinas ökade närvaro i Arktis därför huvudsakligen av ekonomisk, miljömässig och politisk karaktär. Det är möjligt att investeringar eller förvärv kommer att öka Kinas inflytande i norr. På Grönland kan kinesiska investeringar leda till ett ekonomiskt oberoende av Danmark, vilket skulle kunna stärka rörelsen för en mer omfattande självständighet från Danmark. Risken för att nordiska politiker skulle försätta sitt land i en skuldfälla är dock obefintlig. Ett mer troligt scenario är att organisationer och/eller individer som stöder den kinesiska statsmakten kommer att utöva skarp makt och försöka ändra opinionsklimatet i Norden till förmån för Kina.

I maj 2019 misstänkte Mike Pompeo att Kinas växande roll i Arktis oundvikligen skulle leda till en militär konflikt – till och med till den grad att Norra ishavet skulle bli ”ett nytt Sydkinesiskt hav”, präglad av accelererande kapprustning och konkurrerande territoriella anspråk. Men Putins oberäkneliga beteende har visat att hans regim för närvarande utgör en större utmaning för det arktiska samarbetet och säkerheten, än Kinas arktiska ambitioner gör. Dock kan klimatförändringen inte lösas utan ett multilateralt globalt samarbete. Kinas engagemang i detta arbete är särskilt viktigt, men de alltmer ansträngda relationerna mellan stormakterna har försvårat samarbetet.

SANNA KOPRA

ÖVERSÄTTNING: GORDANA MALEŠEVIĆ